

STAN I WYKORZYSTANIE KWOT MLECZNYCH NA DOLNYM ŚLĄSKU – PERSPEKTYWY W TYM ZAKRESIE

Danuta Mierzwa, Jolanta Stępień
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Abstrakt. W artykule ukazano, w jaki sposób następuje proces restrukturyzacji sektora mleczarskiego na Dolnym Śląsku. Zmiany jakie daje się zauważyć to odchodzenie od produkcji mleka głównie małych producentów na rzecz dużych, wyspecjalizowanych gospodarstw. Podobne tendencje zachodziły w krajach UE po wprowadzeniu systemu kwotowania mleka.

Słowa kluczowe: kwota mleczna, restrukturyzacja, rynek, sektor mleczarski

WSTĘP

System kwotowania jest jednym z podstawowych narzędzi regulacji produkcji mleka. Mimo że ograniczanie poziomu produkcji pozostaje w niezgodzie z zasadami wolnego rynku i spotyka się z krytyką zwolenników liberalizmu ekonomicznego, kwotowanie mleka utrzymano do 2014/2015 roku.

Celem mechanizmu jest zachowanie równowagi między popytem a podażą na rynku mleka i przetworów mlecznych oraz zapewnienie dostawcom korzystnej ceny na wyprodukowane mleko. Ogólne zasady kwotowania są obowiązujące dla wszystkich krajów członkowskich, natomiast każdy kraj dopasowuje szczegóły do swojej specyfiki. Komisja Europejska dała państwom członkowskim możliwość wprowadzenia własnych zasad działania tego systemu z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb wspierających działania restrukturyzacyjne – Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych [Ustawa... 2001].

Między krajami UE a Polską istnieją nadal bardzo wyraźne różnice dotyczące produkcji i przetwórstwa mleka. Dystans uwidacznia się przede wszystkim w rozdrobnieniu producentów mleka i niskim poziomie ich specjalizacji.

Integracja Polski ze strukturami europejskimi i wprowadzenie systemu kwot mlecznych wywołała pewne zauważalne procesy, zachodzące w gospodarstwach rolnych, które autorki analizują na przykładzie Dolnego Śląska.

UWARUNKOWANIA PRODUKCJI MLECZARSKIEJ NA DOLNYM ŚLĄSKU

Bazę surowcową dla przemysłu mleczarskiego w badanym regionie tworzą następujące elementy: liczba krów mlecznych, ich mleczność, struktura liczbowa stad i towarowość produkcji mlecznej [Mierzwa 2004].

Baza surowcowa, która jest podstawą działalności branży, w gospodarce centralnie sterowanej była oparta na dostawcach z państwowych gospodarstw rolnych, skąd pochodziło ok. 70% dostaw mleka. Gdy nastąpiła zmiana własności, w pierwszej kolejności likwidowano chów bydła. W regionie dolnośląskim odnotowano najwyższy w Polsce spadek pogłowia krów. W 2007 roku pogłowie krów stanowiło tylko 19,9% pogłowia z 1985 roku. Na Dolnym Śląsku spadek ten wyniósł 80,1%, w całej Polsce – 49,6% (tab. 1).

Tabela 1. Pogłowie krów w latach 1985-2007 (tys. szt.)
Table 1. Number of cows in years 1985-2007 (thousands)

Rok Year	Polska – Poland			Dolny Śląsk – Lower Silesia		
	krowy (tys. szt.) cows (thousands)	%	spadek w stosunku do 1985 roku decrease compared to 1985	krowy (tys. szt.) cows (thousands)	%	spadek w stosunku do 1985 roku decrease compared to 1985
1985	5 528,1	100,0	–	247,0	100,0	–
1990	4 919,1	89,0	11,0	189,0	76,5	23,5
1992	4 257,0	77,0	23,0	144,0	58,3	41,7
1996	3 461,0	62,6	37,4	96,0	38,9	61,1
1999	3 296,0	59,6	40,4	82,0	33,2	66,8
2000	3 097,5	56,0	44,0	73,2	29,6	70,4
2003	2 897,4	52,4	47,6	58,9	23,8	76,2
2004	2 796,0	50,6	49,4	55,7	22,5	77,5
2005	2 795,0	50,6	49,4	53,9	21,8	78,2
2006	2 823,8	51,1	48,9	52,2	21,1	78,9
2007	2 786,7	50,4	49,6	49,2	19,9	80,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Rolnictwo [2000], Pogłowie... [2003-2007].
Source: own study on the basis: Rolnictwo [2000], Pogłowie... [2003-2007].

Według rolników, najważniejszymi przyczynami rezygnacji z chowu bydła były [Mierzwa 2005, Broś 2007]:

- 1) nieopłacalność produkcji,
- 2) wysokie wymagania jakościowe w skupie (zgodne z normami UE),
- 3) niskie i niestabilne ceny mleka.

Ubytek krów rekompensuje się, zwiększając systematycznie przeciętną wydajność mleczną krów, co jest wynikiem postępującej specjalizacji gospodarstw (tab. 2).

Tabela 2. Średnia wydajność mleczna jednej krowy w latach 2002-2008 (l/szt.)
Table 2. Average milk productivity from one cow in years 2002-2008 (litres/1 cow)

Rok Year	Średnia wydajność mleczna krów (l/szt.) Average milk productivity from 1 cow (litres/1 cow)	
	Polska – Poland	Dolny Śląsk – Lower Silesia
2002	3 391	4 052
2003	3 969	4 388
2004	4 082	4 228
2005	4 147	4 486
2006	4 200	4 675
2007	4 292	4 479

Źródło: Rynek mleka... [2005], Gandecka i in. [2004], Rolnictwo... [2006, 2008].
Source: Rynek mleka... [2005], Gandecka et al. [2004], Rolnictwo... [2006, 2008].

W 2003 roku oceną wartości użytkowej bydła na Dolnym Śląsku było objętych 19 504 krów z 375 obór, co stanowiło 35% pogłowia krów z obszaru województwa. Na podstawie badań stwierdzono, że wydajność krów w populacji ocenianej w 2003 roku wynosiła 6258 l mleka. W regionie występuje znaczne zróżnicowanie w zakresie mleczności krów – od 4388 do ponad 8000 l [Gandecka i in. 2004].

Tendencji spadkowej w liczebności krów towarzyszy proces koncentracji produkcji mleka oraz postęp biologiczny i techniczny w hodowli i chowie bydła. Przyczynia się to do obniżania kosztów produkcji mleka i utrzymywania relatywnie niskich cen skupu surowca mlecznego z równoczesną szybką poprawą jego jakości. Powoduje to, że właściciele gospodarstw hodowlanych małych i niewydolnych ekonomicznie odchodzą z rynku [Gazdecki 2007].

W województwie dolnośląskim nie są wykorzystane warunki do rozwoju chowu bydła. Potencjalnie na jedną sztukę bydła przypada 1,7 ha powierzchni paszowej, podczas gdy średnio w kraju powierzchnia ta wynosi 0,92 ha [Rolnictwo... 2004].

W 2007 roku największa część pogłowia bydła w Polsce znajdowała się w gospodarstwach o powierzchni 10-19 ha – 19,9% i 30-49 ha – 18,5%. Oznacza to, że chów bydła w Polsce odbywa się głównie w gospodarstwach średnio obszarowych (tab. 3).

Tymczasem na Dolnym Śląsku najczęściej bydła było w gospodarstwach o obszarze 5-9 ha – 17,7% i w gospodarstwach 10-19 ha – 19,6%. W województwie dolnośląskim w gospodarstwach największych (powyżej 200 ha) procentowy udział pogłowia jest ponad czterokrotnie większy od procentowego udziału dla Polski.

Produkcja oraz skup mleka w województwie dolnośląskim jest jednym z najmniejszych w skali kraju. W 2007 roku produkcja mleka na Dolnym Śląsku wyniosła 215,4 mln l, co stanowiło tylko 1,83% produkcji krajowej. Zmniejszyła się ona w stosunku do 2002 roku o 11,5%. W skupie mleka zauważa się niewielki wzrost (o 2,9%), tj. z 152,6 mln l w 2002 roku do 157,1 mln l w 2007 roku (tab. 4).

Tabela 3. Pogłowie bydła w Polsce i na Dolnym Śląsku w 2007 r. według grup obszarowych gospodarstw (%)

Table 3. Number of cattle in Poland and Lower Silesia in 2007 according to area groups of farms (%)

Wyszczególnienie Specification	Grupy obszarowe gospodarstw (ha) – Area groups of farms (ha)										
	razem total	1	2	3-4	5-9	10-19	20-29	30-49	50-99	100-199	> 200
Pogłowie bydła (tys. szt.) – Number of cattle (thousands)											
Polska Poland	5 696,2	153,8	250,6	410,1	763,3	1 133,5	882,9	1 053,8	712,0	239,2	96,8
Dolny Śląsk Lower Silesia	114,5	3,0	6,5	11,6	20,2	22,4	11,0	16,0	12,0	3,2	8,5
Pogłowie bydła (%) – Number of cattle (%)											
Polska Poland	100,0	2,7	4,4	7,2	13,4	19,9	15,5	18,5	12,5	4,2	1,7
Dolny Śląsk Lower Silesia	100,0	2,6	5,7	10,1	17,7	19,6	9,6	14,0	10,5	2,8	7,4

Źródło: Użytkowanie gruntów... [2007].
Source: Użytkowanie gruntów... [2007].

Tabela 4. Produkcja i skup mleka w Polsce i na Dolnym Śląsku w latach 2002-2007 (mln l)

Table 4. Production and purchase of milk in Poland and Lower Silesia in years 2002-2007 (mln l)

Wyszczególnienie Specification	Rok – Year						2007 2002 (%)	Spadek/wzrost Decrease/increase (%)
	2002	2003	2004	2005	2006	2007		
Produkcja mleka (mln l) – Production of milk (mln l)								
Polska Poland	11 527	11 546	11 477	11 566	11 633	11 744	101,9	1,9
Dolny Śląsk Lower Silesia	243,5	258,2	232,4	239,4	236,4	215,4	88,5	-11,5
Udział Dolnego Śląska (%) Share of Lower Silesia (%)	2,11	2,24	2,02	2,07	2,03	1,83	x	x
Skup mleka (mln l) – Purchase of milk (mln l)								
Polska Poland	7 219	7 316	7 769	8 584	8 419	8 380	116,1	16,1
Dolny Śląsk Lower Silesia	152,6	158,3	164,9	182,1	171,9	157,1	102,9	2,9
Udział Dolnego Śląska (%) Share of Lower Silesia (%)	2,11	2,16	2,12	2,12	2,04	1,87	x	x

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Rocznik... [2006], Rolnictwo... [2006, 2008].
Source: own study on the basis: Rocznik... [2006], Rolnictwo... [2006, 2008].

RESTRUKTURYZACJA SEKTORA A SYSTEM KWOT MLECZNYCH**Konwersja kwot mlecznych**

Dostawcy hurtowi i sprzedawcy bezpośredni mają możliwość zamiany (konwersji) części lub całości posiadanej kwoty mlecznej, np. kwotę hurtową na bezpośrednią i odwrotnie.

Nie tylko w Polsce, lecz także w regionie dolnośląskim zauważa się duży spadek sprzedaży bezpośredniej na rzecz dostaw mleka do podmiotów skupujących (tab. 5).

Tabela 5. Liczba dostawców bezpośrednich oraz ilości mleka i jego przetworów wprowadzonych do obrotu w latach 2004/2005-2007/2008

Table 5. The number of direct suppliers and amounts of milk and dairy products introduced to the market in years 2004/2005-2007/2008

Wyszczególnienie Specification	Rok kwotowy Year of limited amounts				<u>2007/08</u> <u>2004/05</u> (%)	Spadek Decrease (%)
	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008		
Liczba dostawców bezpośrednich – Number of direct suppliers						
Polska Poland	78 083	49 775	34 110	27 680	35,4	64,6
Dolny Śląsk Lower Silesia	4 165	2 544	1 983	1 602	38,5	61,5
Łączna ilość mleka i przetworów mlecznych wprowadzona do obrotu przez dostawców bezpośrednich (kg) Total amount of milk and dairy products introduced to the market by direct suppliers (kg)						
Polska Poland	308 933 766	195 082 625	157 299 258	134 279 175	43,5	56,5
Dolny Śląsk Lower Silesia	23 970 826	16 621 591	12 377 855	9 953 344	41,5	58,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z OT ARR we Wrocławiu.
Source: own study on the basis of data from OT ARR in Wrocław.

W latach 2004/2005-2007/2008 spadek w liczbie dostawców bezpośrednich wyniósł w Polsce 64,6%, a na Dolnym Śląsku – 61,5%, zaś wielkość dostaw spadła o 56,5% w Polsce i o 58,5% na Dolnym Śląsku. W wyniku tego krajowa kwota dostaw hurtowych z roku na rok sukcesywnie rosła. Zauważa się również pełne rozdysponowanie krajowej rezerwy przeznaczonej dla dostawców hurtowych każdego roku kwotowego. Świadczy to o wycofywaniu się małych dostawców z produkcji mleka.

W latach kwotowych 2004/2005-2007/2008 spadła również liczba dostawców hurtowych i jednocześnie zwiększyła się wielkość dostaw. Spadek w liczbie dostawców wyniósł dla Polski 30,6%, a dla Dolnego Śląska – 55,3%, natomiast wielkości dostaw wzrosły o 6,5% w Polsce i o 15,5% na Dolnym Śląsku (tab. 6). Dane te potwierdzają, że liczba konwersji kwoty bezpośredniej na hurtową była dla Dolnego Śląska dużo wyższa od przeciętnej dla Polski.

Tabela 6. Liczba dostawców hurtowych oraz dostawy referencyjnej ilości tłuszczu w latach 2004/2005-2008/2009

Table 6. Number of wholesale suppliers and supplies of referential amount of fat in years 2004/2005-2008/2009

Wyszczególnienie Specification	Rok kwotowy – Year of limited amounts				2007/08 2004/05 (%)	Spadek/wzrost Decrease/increase (%)
	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008		
Liczba dostawców hurtowych – Number of wholesale suppliers						
Polska Poland	355 246	294 468	279 257	246 720	69,4	30,6
Dolny Śląsk Lower Silesia	4 815	3 625	2 795	2 155	44,7	55,3
Dostawy przeliczone na dostawy referencyjnej zawartości tłuszczu (kg) Supplies converted into supplies of referential amount of fat (kg)						
Polska Poland	8 346 602 807	8 931 767 093	8 967 395 692	8 892 725 729	106,5	6,5
Dolny Śląsk Lower Silesia	156 485 989	169 387 331	174 195 803	180 680 019	115,5	15,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z OT ARR we Wrocławiu.
Source: own study on the basis of data from OT ARR in Wrocław.

Rekompensaty finansowe za zrzeczenie się prawa do kwoty

W lipcu 2007 roku regulacje ustawowe dały dostawcom hurtowym i sprzedawcom bezpośrednim możliwość ubiegania się o przyznanie rekompensaty finansowej za rezygnację z produkcji mleka. Rekompensaty są wypłacane z budżetu państwa na wniosek producenta.

W roku kwotowym 2008/2009 do Agencji Rynku Rolnego (ARR) wpłynęło około 9000 wniosków o przyznanie rekompensaty na łączną kwotę około 50 mln kg. Na wykup limitów ARR przeznaczyła 40 mln zł. Rekompensaty w roku kwotowym 2007/2008 przedstawiono w tabeli 7.

Zawierane umowy sprzedaży kwot lub rezygnacja z przyznanych kwot potwierdzają odchodzenie od produkcji mleka głównie drobnych dostawców na rzecz dużych wyspecjalizowanych gospodarstw.

W regionie dolnośląskim zauważa się ponadto bardzo niekorzystną sytuację polegającą na tym, że 74,26% całości mleka skupują podmioty spoza regionu (tab. 8).

Świadczy to, że produkcja mleka i jego przetworów w regionie upada. Na dzień 4 lutego 2008 roku było zarejestrowanych 12 podmiotów skupujących, z tego 5 spółdzielni mleczarskich, które borykają się z dużymi problemami finansowymi. Warto przypomnieć, że jeszcze w 2005 roku na Dolnym Śląsku działało 17 spółdzielni mleczarskich. Gospodarstwa wielkoobszarowe, wytwarzające ok. 80% mleka w regionie, nie chcą współpracować ze spółdzielniami, gdyż uważają je za podmioty niesprawne ekonomicznie na rynku [Mierzwa 2008].

Tabela 7. Rekompensaty za zaprzestanie produkcji i wprowadzania do obrotu mleka lub przetworów mlecznych w roku kwotowym 2007/2008 (zł)

Table 7. Compensations for stopping production and introducing milk or dairy products into the market in the limited amounts** year 2007/2008 (PLN)

Wyszczególnienie Specification	Polska Poland	Dolny Śląsk Lower Silesia	Udział Dolnego Śląska Share of Lower Silesia (%)
Liczba wydanych pozytywnie decyzji Number of positive decisions	13 884	324	2,33
Wysokość wypłaconych rekompensat (zł) Amount of compensations paid (PLN)	114 284 558,70	2 856 858,02	2,50
Wysokość KI przeniesionych do KRKIR (kg) Amount of KI converted to KRKIR (kg)	89 237 993	2 041 063	2,29

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z OT ARR we Wrocławiu.
Source: own study on the basis of data from OT ARR in Wrocław.

Tabela 8. Skup mleka na Dolnym Śląsku w okresie od kwietnia do września 2008 roku

Table 8. Purchase of milk in Lower Silesia in the period April to September 2008

Wyszczególnienie Specification	Podmioty skupujące Purchasing subjects		
	z Dolnego Śląska from Lower Silesia	spoza Dolnego Śląska from outside Lower Silesia	razem total
Skup mleka (kg) Purchase of milk (kg)	21 416 433	61 788 639	83 207 072
Udział (%) Share (%)	25,74	74,26	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z OT ARR we Wrocławiu.
Source: own study on the basis of data from OT ARR in Wrocław.

PODSUMOWANIE

Analiza danych za lata kwotowe 2004/2005-2007/2008 świadczy o tym, że został zapoczątkowany proces restrukturyzacji sektora mleczarskiego. Proces ten polega na tym, że drobni producenci mleka wycofują się z produkcji na rzecz dużych wyspecjalizowanych gospodarstw. Potwierdzają to dane dotyczące konwersji kwot bezpośrednich na hurtowe i liczba pobranych rekompensat za zaprzestanie produkcji mleka. Te zapoczątkowane procesy potwierdzają, że największe perspektywy rozwoju mają gospodarstwa duże i specjalizujące się w produkcji mleka. Szczególnie dotyczy to Dolnego Śląska, w którym w produkcji mleka doniosłą rolę odgrywają gospodarstwa wielkoobszarowe.

LITERATURA

- Broś W., 2007. Kwotowanie a koncentracja produkcji mleka w Polsce. *Zagad. Dor. Roln.* 2, 115-123.
- Gandecka E., Jendrysiak-Lipieta G., Kozubowski M., 2004. Informacja o wynikach prac hodowlanych nad doskonaleniem pogłowia bydła w 2003 r. na terenie Dolnego Śląska. Regionalne Centrum Hodowli Zwierząt w Poznaniu – Biuro we Wrocławiu, Wrocław.
- Gazdecki M., 2007. Rynek kwoty mlecznej w Polsce. *Rocz. Nauk. SERiA* 9, 1, 115-118.
- Mierzwa D., 2004. Mleczarstwo w Polsce i innych krajach europejskich. *Wiad. Stat.* 7, 69-76.
- Mierzwa D., 2005. Polskie aplikacje instrumentów regulujących rynek mleka. W: *Ekonomiczne i społeczne skutki integracji Polski z Unią Europejską*. Red. B. Piechowicz. Wyd. Akademia Podlaska, Siedlce, 271-278.
- Mierzwa D., 2008. Kwotowanie produkcji mleka w latach 2004/2005 i 2005/2006 na Dolnym Śląsku. W: *Agrobiznes a zrównoważony rozwój obszarów wiejskich*. Red. F. Kapusta. Pr. Nauk. AE Wroc. 1192, 216-222.
- Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2006. 2006. GUS, Warszawa.
- Rolnictwo. 2000. WUS, Wrocław.
- Rolnictwo w woj. dolnośląskim w latach 2004-2005. 2006. US, Wrocław.
- Rolnictwo w woj. dolnośląskim w latach 2006-2007. 2008. US, Wrocław.
- Rynek mleka, kwiecień 2005.
- Rynek mleka, październik 2008.
- Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych. 2001. Dz. U. Nr 129, poz. 1446.
- Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowia zwierząt gospodarskich w 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 roku. GUS, Warszawa.

THE STATE AND USE OF LIMITED MILK AMOUNTS IN THE LOWER SILESIA AREA – PROSPECTS

Summary. The article presents the way of restructuring the dairy sector in Lower Silesia. The changes that are observed stop milk production by mostly small-scale producers for the sake of big, specialised farms. Similar tendencies occurred in the EU countries after the system of limited milk amounts had been introduced. The processes initiated confirm that big farms specialising in milk production have the biggest prospects of development. It is significantly noticeable in Lower Silesia, where big-area farms, created in the place of the state-run farms of the socialist period, play remarkable role in milk production.

Key words: limited milk amount, restructuring, market, dairy sector

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 31.03.2009

Do cytowania – For citation: Mierzwa D., Stępień J., 2009. Stan i wykorzystanie kwot mlecznych na Dolnym Śląsku – perspektywy w tym zakresie. J. Agribus. Rural Dev. 2(12), 139-146.